

## **РЕЦЕНЗІЯ**

**на дисертацію Наливайка Ігоря Олеговича «Соціальні стандарти та соціальні гарантії як об'єкти правового забезпечення: теоретико-правові аспекти», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

**Своєчасність наукової проблеми.** Сучасний стан соціальної сфери України характеризується глибинною трансформацією, зумовленою воєнним станом, демографічними змінами, фінансовими обмеженнями та необхідністю наближення національної правової системи до європейських підходів. У таких умовах правова якість соціальних стандартів і соціальних гарантій стає ключовим індикатором того, наскільки реально проголошена статтею 1 Конституції України модель соціальної держави здатна перетворитися на щоденну правову реальність. Здобувач переконливо обґрунтовує наукову проблему через констатацію розриву між нормативним закріпленням соціальних прав і фактичною доступністю відповідних благ для конкретної особи. У вітчизняній правознавчій літературі відсутнє комплексне теоретико-правове дослідження соціальних стандартів і соціальних гарантій саме як самостійних об'єктів правового забезпечення, що і формує наукову лакуну, заповненню якої присвячена дисертаційна робота.

**Структура та методологічний інструментарій.** Дисертація має чітку, методологічно вивірену структуру і складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінку, з них основного тексту 193 сторінки; список використаних джерел

налічує 300 найменувань. Послідовний рух наукової думки спрямований від доктринального осмислення категорій у першому розділі через позитивно-правовий аналіз елементів системи у другому розділі до формулювання стратегічних пропозицій у третьому розділі. Методологічну основу дисертаційної роботи становить науково обґрунтоване поєднання діалектичного, історико-правового, системного, структурно-функціонального, формально-логічного, порівняльно-правового методів, методу юридичної герменевтики та методів аналізу і синтезу. Слід окремо відзначити, що для кожного методу здобувач визначає сферу його застосування із зазначенням конкретних підрозділів роботи, що засвідчує не випадковий, цілеспрямований характер обраної методології.

**Оцінка результатів дослідження.** Перший розділ дисертації присвячений сутнісному аспекту соціальних стандартів та соціальних гарантій. Здобувач долає термінологічну розмитість зазначених категорій у вітчизняній науковій традиції шляхом формулювання двох взаємодоповнювальних дефініцій. Соціальний стандарт визначається як нормативно закріплений еталон належного рівня задоволення потреб, що виконує функції оцінки та планування. Соціальна гарантія розглядається як юридично й організаційно закріплений засіб, що забезпечує доступ до благ на рівні не нижче встановленого стандартом і робить цей рівень реально досяжним у правозастосуванні та бюджетуванні. Розмежування стандарту як міри належного і гарантії як механізму його досягнення утворює один з найвагоміших теоретичних результатів роботи.

Особливу теоретичну цінність становить запропоноване здобувачем поняття правової досяжності соціального стандарту як самостійної юридичної категорії. Правова досяжність визнається наявною за одночасної присутності чотирьох елементів, а саме нормативної визначеності, процедурної здійсненності, ресурсної забезпеченості та захищеності. Запропонована категорія не зводиться до факту нормативного закріплення стандарту, а

охоплює реальну здатність особи реалізувати своє право у правовідносинах із публічною владою. На цій теоретичній основі обґрунтовано трирівневий процес формування соціальних стандартів, що охоплює ціннісно-орієнтаційний, нормативно-параметричний і процедурно-гарантійний рівні, та запропоновано п'ять доктринальних моделей інтерпретації соціальних стандартів і соціальних гарантій, а саме еталонно-нормативну, інституційно-процесуальну, результативну, правозахисну і ресурсну.

**Новизна представлених теоретичних результатів проведеного здобувачем дослідження.** Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією із перших у вітчизняній науці, в якій здійснено комплексне теоретико-правове обґрунтування соціальних стандартів та соціальних гарантій як об'єктів правового забезпечення в умовах воєнного стану та євроінтеграції, розкрито сучасні проблеми та запропоновані науково обґрунтовані рекомендації щодо їх подолання, а також надані рекомендації, щодо підвищення якості та ефективності соціального забезпечення населення (с. 28 дисертації).

Вперше запропоновано ввести поняття правової досяжності соціального стандарту як самостійну юридичну категорію. Правова досяжність соціального стандарту – це інтегральна характеристика стандарту, яка відображає його здатність бути реалізованим конкретною особою у конкретних правовідносинах з публічною владою. Правова досяжність вимагає одночасної наявності чотирьох елементів: нормативної визначеності, процедурної здійсненості, ресурсної забезпеченості та захищеності (с. 85, 207 дисертації).

Науковою новизною характеризується висновок про те, що на сучасному етапі і в Україні наявні ризики звуження соціальних прав і свобод людини і громадянина саме на стадії правозастосування. Сучасний стан соціальної державної політики в Україні запропоновано оцінювати через категорію нормативної та інституційної цілісності, а також через її здатність забезпечити

єдність і зрозумілість процедур, наявність механізмів оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів її забезпечення, а також дієвість судового відновлення соціальних стандартів. Сучасний стан соціальної політики України характеризується багатовекторністю, що підвищує ризик її фрагментарності (с. 87, 208 дисертації).

Автором визначено поняття об'єкту соціальних гарантій як нормативно визначеного блага або якісної умови життя, на забезпечення якої спрямоване зобов'язання держави і, яке має бути доступне конкретній особі на рівні не нижче встановленого соціального стандарту, через юридично визначену процедуру і за рахунок передбачених джерел фінансування. Об'єкти соціальних гарантій охоплюють як матеріальні блага, так і нематеріальні блага у формі доступу до послуг. Пропонуються наступні критерії класифікації та види об'єктів соціальних гарантій: *за змістом* (матеріальні (фінансові) і нематеріальні); *за сферою соціального забезпечення* (у сфері доходів і оплати праці, у сфері соціального страхування, у сфері соціальної допомоги, у сфері доступу до соціальних послуг); *за колом осіб* (універсальні і спеціальні); *за джерелами фінансування* (за рахунок державного бюджету, за рахунок місцевого бюджету) та ін. (с. 154, 210 дисертації).

Здійснено авторську класифікацію видів соціальних гарантій. Запропоновано наступні критерії класифікації та види соціальних гарантій: *за сферою суспільних відносин або предметом* (доходи населення, соціальне обслуговування, охорона здоров'я, освіта, житлово-комунальна сфера, транспортне обслуговування та зв'язок); *за суб'єктним складом* (загальні (універсальні) та спеціальні гарантії); *за формою правового закріплення* (закріплені в Конституції України; закріплені в інших законах України та підзаконних нормативно-правових актах; закріплені в міжнародних актах); *за обсягом гарантій* (базові і додаткові); *за функціональним призначенням* (гарантії реалізації, гарантії охорони і гарантії захисту); *за джерелом*

*походження* (національні та міжнародно-правові гарантії); *за темпоральним режимом дії* (гарантії звичайного режиму і надзвичайні (кризові, воєнні) гарантії) (с. 156, 211-212 дисертації).

Заслуговує на увагу і запропоноване автором бачення системи суб'єктів соціальних гарантій в Україні. Констатовано, що персональні суб'єкти-отримувачі – це фізичні особи, які реалізують право на соціальні гарантії. Їх розмежовано за критерієм доступу до універсальних або спеціальних гарантій. Система суб'єктів-надавачів соціальних гарантій в Україні є розгалуженою і багаторівневою. Це структури, на які законом покладено обов'язок гарантувати соціальні права і свободи та реалізовувати соціальні гарантії. Вони виконують такі ключові функції, як нормотворча, організаційна, виконавча, контрольна та ін. Важливим є забезпечення чіткого розмежування повноважень для уникнення недоліків реалізації гарантії – коли формально соціальна гарантія існує, але жоден конкретний орган не несе достатньої відповідальності за його реалізацію (с. 129, 155, 210-211 дисертації).

**Прикладне значення та апробація результатів.** Прикладну спрямованість дисертаційної роботи підтверджують три акти впровадження. Результати дослідження впроваджено в освітній процес та науково-дослідну діяльність Навчально-наукового інституту гуманітарних і соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» згідно з актом від 4 березня 2026 року № 12, у практичну діяльність Дніпропетровського окружного адміністративного суду згідно з актом від 13 березня 2026 року № 1, а також у практичну діяльність Департаменту соціального захисту населення Дніпропетровської обласної державної адміністрації відповідно до акта від 19 березня 2026 року вих. № 1851/0/192-26.

Основні наукові положення, висновки та пропозиції дисертації висвітлено у 15 наукових публікаціях здобувача, серед яких 7 наукових статей у фахових виданнях України з юридичних наук та 8 тез доповідей у збірниках матеріалів

міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Апробацію проведено на восьми науково-практичних конференціях у 2023–2024 роках. Кількість і тематика публікацій, а також обсяг апробації відповідають вимогам пункту 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

**Особистий внесок здобувача та академічна доброчесність.** Дисертація становить самостійну завершену наукову працю. Усі сформульовані в ній положення обґрунтовано на основі особистих наукових розвідок здобувача. Використання ідей, наукових результатів і текстів інших авторів супроводжене відповідними посиланнями на джерела. Ознайомлення з матеріалами дисертації та науковими публікаціями здобувача не виявило ознак порушення академічної доброчесності, що відповідає вимогам Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII та Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII.

**Зауваження та рекомендації.** Проте, у дисертації є положення, які зумовлюють потребу додаткової аргументації:

1. На ст. 178 дисертації Ви зауважуєте, що запровадження обов'язкових стандартів якості соціальних послуг, прив'язаних до права особи на послугу, є важливим. Стандарт, що не включає якісної складової, є формальним стандартом. Реальний стандарт – це той, що дає особі можливість оскаржити не лише відмову у наданні послуги, а й її неналежну якість. Стандарти соціальних послуг згадані і на с. 98, 105 дисертації. Аргументуйте, які ж саме стандарти якості соціальних послуг Ви пропонуєте закріпити і яким має бути механізм їх закріплення, щоб уможливити їх судове гарантування?

2. Науковою новизною відзначається пропозиція розмежовувати соціальні стандарти як «міру належного» і соціальні гарантії як «механізм досягнення результату». Ця думка є цікавою, тому хотілося б уточнити декілька методологічних моментів. У практичній площині ці категорії не просто

знаходяться у синергії, вони є взаємопов'язаними і взаємопроникаючими. Наприклад, порядок доступу до соціальної гарантії впливає на реальний зміст самого стандарту, а недостатність стандарту змінює функціональне призначення гарантії. Отож, таке теоретичне розмежування має переважно переконливий доктринальний характер, але залишається відкритим питання про його практичне застосування.

3. В дисертації Ви підтримуєте наскрізну ідею переходу від формального закріплення соціальних прав до концепції їх «соціальної здійсненності», де ключове значення мають доступність, охоплення, зручність, оперативність та ін. Водночас, значна частина запропонованих Вами напрямів імплементації європейського досвіду передбачає ускладнення системи через нові засоби моніторингу, координації, оцінювання та звітності. Чи, навпаки, не призведе імплементація апробованих у Європі підходів до зростання бюрократизації соціальної системи загалом?

4. У дисертації наголошується, що європейська соціальна модель орієнтується на охоплення всіх категорій осіб, які зазнають соціального ризику, незалежно від форми зайнятості. Однак паралельно підкреслюється важливість соціального діалогу, колективних договорів і страхових механізмів, які історично пов'язані саме з формальною зайнятістю. В останні роки активно розвиваються нові форми занятості, які тільки поступово отримують відповідну соціальну стандартизацію. Яким чином, на Вашу думку, можливо забезпечити баланс між традиційними підходами щодо соціального захисту працівників та об'єктивною необхідністю впровадження новаторських соціальних гарантій?

5. Враховуючи досить розгалужену систему соціального законодавства, велику кількість категорій осіб, які користуються соціальним захистом, цікавим було б почути Вашу думку щодо змістовних елементів та структури Соціального кодексу України.

**Висновок.** Подана дисертація є самостійною завершеною науково-дослідною роботою, в якій отримані нові, науково обґрунтовані результати, що вирішують важливе теоретико-правове завдання юридичної науки. Зміст дисертації Наливайка І.О. «Соціальні стандарти та соціальні гарантії як об'єкти правового забезпечення: теоретико-правові аспекти» відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її результати мають істотну цінність для розвитку теорії держави і права та удосконалення правотворчої й правозастосовної діяльності в Україні.

Дисертаційна робота Наливайка Ігоря Олеговича «Соціальні стандарти та соціальні гарантії як об'єкти правового забезпечення: теоретико-правові аспекти» виконана на високому науковому та методологічному рівнях і відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Наливайко Ігор Олегович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент:**

**доктор філософії у галузі права  
доцент факультету підготовки фахівців  
для підрозділів превентивної діяльності  
Національної поліції України  
Донецького державного університету  
внутрішніх справ**

**Дар'я КІБЛИК**